

e. અસ્મિતા

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીનું મુખપત્ર

૩/૪

સંપાદક : પંચમ શુક્લ

નવેમ્બર ૨૦૧૫

શતમ્જીવ દીપક બારડોલીકર !

• આશા બૂચ

એક વો ભી હૈ કિંદગી, એક ચે ભી હૈ કિંદગી,
દોનોં બસરતી, સાસે લેતી, કરતી હૈ રોઝ બંદગી;
વો દૂસરોં કે દિયેસે ઉજાલે લેકે જી ગયા,
ચે ખુદ દીપક બનકે દૂસરોં કો ઉજાલે દે ગયા.

વિદેશ વસતા ગુજરાતી સાહિત્યકારોમાં જાણીતું અને માનીતું નામ છે એવા દીપક બારડોલીકર નવ દાયકાની મંજિલે પડાવ

નાખીને સહુને શીતળતા બક્ષી રહ્યા છે, તેનો જશ્ર મનાવવા, માન્ચેસ્ટરને આંગણે એક નાનો-શો અભિનંદન-સમારોહ યોજાયેલો. તેની એક ઝલક પ્રસ્તુત છે.

આ અવસરનું ભાતીગળ નોતરું 'ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી'વતી પ્રમુખ વિપુલ કલ્યાણીએ ફેરવ્યું હતું. આરંભે જ દીપક બારડોલીકરનો એક મક્તા ટાંકેલો :

ગૂર્જરીનો કવિ છું હું 'દીપક',
હું નથી એક દેશનો માણસ.

અને પછી વિપુલભાઈ લખતા હતા :

'ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં', અદમ ટંકારવીએ કહ્યું છે તેમ, 'દીપક બારડોલીકર એક અભૂતપૂર્વ અને અનન્ય ઘટના છે.' દીપકસાહેબે લખ્યું છે, '...દરેક જણનો કોઈ એક દેશ હોય છે. મારા ખાતે ત્રણ દેશો બોલે છે. હિન્દુસ્તાનમાં જન્મ્યો - જવાન થયો, ભરજવાનીથી નિવૃત્તિ સુધીનો કાળ પાકિસ્તાનમાં ગુજર્યો અને ત્યાર પછી બ્રિટનમાં સેટલ થયો. આમ, આ ત્રણ દેશોમાંના મારા અનુભવો, અનુભૂતિઓ તથા સારીમાઠી મોટી વિશ્વક ઘટનાઓની તાસીર મારાં કાવ્યોના વિષય બનતા રહ્યાં છે.'

હરીન્દ્ર દવેએ સાર્યેસાર્ય કહ્યું જ છે ને, 'તમારા મનના માંડવે આકૂડાં ખીલી ઊઠેલાં ચમેલીનાં આ પુષ્પોની સુવાસ મનહૃદયને છલકાવી દે છે.'

આપણા આ દીપક બારડોલીકર આ ૨૩ નવેમ્બરે નેવુંમાં પ્રવેશે છે. આપણું અહોભાગ્ય છે કે દીપકભાઈ આજેય આપણને સતત ન્યાલ કરી રહ્યા છે.

દીપકભાઈનું સન્માન કરવા, એમની લેખનીને પોખવા, એમની માનવીય નિસબતને સલામ કરવા રવિવાર, ૨૨ નવેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ આપણે એક અવસર એમના થાનકે યોજી રહ્યા છીએ.

'સંસ્કૃત' નામધારક એક રેસ્ટોરાંને અમે ત્રણેક કલાક માટે એક સભાખંડમાં ફેરવી નાખ્યું. દીપકભાઈના બે પુત્રો સપરિવાર આ કાર્યક્રમમાં હાજર રહ્યા. તો વળી, લંડનથી ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીના હોદ્દેદારો તેમજ રસિકજનો અને દીપકભાઈનાં સ્વજનો ગણાય તેવાં ગુણીજનો ઉપરાંત માન્યેસ્ટર, લેકેશરના બ્લેકબર્ન, બોલ્ટન તથા છેક ચોર્કશરના શિપલી અને બાટલીથી તેમના ચાહકો, પ્રસંશકો પણ પ્રસંગને દીપાવવા હાજર રહેલા.

આ કાર્યક્રમની શરૂઆત પેરિસમાં થયેલ આતંકવાદી હુમલા અને જગતના અન્ય ખૂણે બનેલ ઘાતકી બનાવોના શિકાર બનેલ આત્માઓની શાંતિ અને બચી જવા પામેલ નિર્દોષ પ્રજાની સલામતી માટે બંદગી કરીને કરવામાં આવી. કાર્યક્રમના સંચાલક, 'ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી'ના પ્રમુખ તેમજ 'ઓપિનિયન'ના તંત્રી વિપુલ કલ્યાણીએ કહ્યું કે 'ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી' ગૌરવ સાથે દાવો કરી શકે તેમ છે કે તેના થકી કોઈ કોમ, જાતિ કે રાષ્ટ્રના વાડા વિના ગુજરાતી ભાષાની ખિદમત થતી રહી છે, અને તેમાંના એક વડેરા ખિદમતગાર ગુજરાતીનું સન્માન કરવા આજે સહુ ભેળા મળ્યાં તે એક ગૌરવપ્રદ બીના છે. તેમણે વધુમાં ઉમેર્યું, 'દીપકભાઈએ આપણને શું નથી આપ્યું? અનેક વિષયો પર પ્રવચનો આપ્યાં, એક લેખક અને કવિની કલમે છેલ્લાં અઢાર વર્ષમાં 'ઓપિનિયન'ને એમની પાસેથી બે નવલકથાઓ અને બે આત્મકથનો સાંપડ્યાં છે. આ બન્ને આત્મકથાઓ, 'ઉછાળા ખાય છે પાણી' તથા 'સાંકળોનો સિતમ' ગુજરાતી ડાયસ્પોરિક સાહિત્યજગતની ઉત્તમ ટૂંકો છે. છેલ્લી બે ધારાવાહી નવલકથાઓ 'ધૂળિયું તોફાન' અને 'બખાવર' પણ તે ક્ષેત્રે અજોડ છે. તેમની ૮૦મી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે અભિવાદન કરવા સહુને અકાદમીએ તેથી સ્તો નિમંત્ર્યા છે.'

આ મીઠા આવકાર બાદ ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીના કોષાધ્યક્ષ લાલજીભાઈ ભંડેરી, કારોબારી સમિતિના સભ્ય તેમજ જાણીતા કવિલેખક ફારુક ઘાંચી અને અગ્રણી શાયર-લેખક અદમ ટંકારવીએ શાલ અર્પણ કરી દીપકભાઈનું અભિવાદન કર્યું. આ પ્રસંગની સુપેરે ગોઠવણ-વ્યવસ્થામાં જેમણે ઉમદા ફાળો આપ્યો છે, તેવાં આશાબહેન અને કૃષ્ણકાન્ત બૂચે ફૂલમાળા પહેરાવી. અકાદમીના ઉપપ્રમુખ કવિ પંચમ શુક્લના હાથે દીપકભાઈને અકાદમી વતી માનદ્ અધ્યેતાપદ એનાયત કરતો સ્તિત-પદક એનાયત થયો.

કાર્યક્રમને આગળ વધારતાં બાટલી સ્થિત 'ગુજરાતી રાઇટર્સ ફોરમ'ના પ્રમુખ અહમદ 'ગુલે' ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દીપકભાઈના આંગણે આવી તે આ પ્રસંગની મહત્તા સૂચવે છે તેમ કહ્યું. ભારત, પાકિસ્તાન અને બ્રિટનના વસવાટ દરમિયાન

અનેક સંઘર્ષોમાંથી પસાર થયા છતાં તેમણે એક લેખક અને કવિ તરીકે ઘણી કૃતિઓ દ્વારા જે પ્રદાન કર્યું, તેના થકી તેઓ ખાસ કરીને ગુજરાતી મુસ્લિમોમાં અગ્રસ્થાન ધરાવે છે અને તેમને માટે મોટા પ્રેરણારૂપ બનેલ છે.

બૉલ્ટન સ્થિત 'ગુજરાતી રાઇટર્સ ગિલ્ડ'ના પ્રમુખ મહેક ટંકારવીએ જેમની શાયરીઓ વાંચેલી પણ પ્રત્યક્ષ મુલાકાત બૉલ્ટનના મુશાયરામાં થઈ, એ યાદ કરતાં કહ્યું કે બારડોલીમાં જન્મેલા અને મીંઢોળા નદીના સીમાડે હરતાંફરતાં જેમનું બાળપણ અને જુવાની વીતી, તેવા દીપકભાઈએ ૧૯૫૦થી ગઝલ સાથે દોસ્તી બાંધી, એનો હાથ ઝાલ્યો તે હજુ છોડ્યો નથી. ત્રણ દેશ સાથે એમનો નાતો એટલે ચરણમાં ધૂળ, રેત અને બરફ હોવા છતાં ગઝલ સાથેનો સંબંધ અકબંધ રહ્યો. તેમણે આપણને નવ ગઝલસંગ્રહો આપ્યા. ખ્યાલો અને ખ્યાબોના સાગર સમા આ શાયર રંગીન મોતી સમા શેરોથી વાચકને રીઝવી દે છે. 'કુલિયાતે દીપક'માંથી એક મુક્તક મહેકસાહેબે ફરમાવ્યું:

મુઠ્ઠીમાં ગુલમહોર છે, આંખોમાં ગુલમહોર,
ખિસ્સાં છે લાલ લાલ ને ખ્યાલોમાં ગુલમહોર,
માણસ છું ગુલમહોરનો, બીજું તો હોય શું.
લોહીમાં ગુલમહોર છે, શ્વાસોમાં ગુલમહોર.

મહેકસાહેબે યાદ અપાવ્યું કે દીપકભાઈએ અનેક ઝંઝાવાતોનો સામનો કરી, આંધીમાં પણ ઝબૂકતા રહી, રોશની પાથરી છે. એમની જ્યોતથી જ્યોત જલાવી અન્યો માટે જીવતાં શીખીએ એવી ખેવના સાથે તેમણે પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું. અદમ ટંકારવીએ પોતાની આગવી શૈલીમાં દીપકભાઈને વધાવ્યા. તેમણે યોગ્ય જ કહ્યું કે આપણે ગુજરાતી ભાષાના ભેખધારી એવા સાહિત્યકારને પોંખવા આજે સાથે મળ્યા છીએ. જેમાં દક્ષિણે લંડન અને ઉત્તર-પશ્ચિમે માન્યેસ્ટર વચ્ચેના ૨૦૦ માઇલને જોડનાર કડી તે માતૃભાષા પ્રત્યેની પ્રીતિ છે. માતૃભાષા જીવે અને જળવાય એવી ધખના અને લગન દીપકભાઈ અને વિપુલભાઈ જેવાને છે. 'ગુર્જરીનો કવિ છું દીપક, હું નથી એક દેશનો માણસ' એમ કહેનારને ગુર્જરીના કવિ હોવાનું જ પચાસિ છે. આગળ બોલતાં અદમસાહેબે કહ્યું, 'આ પ્રસંગ ગુજરાતી ભાષા પ્રત્યેના અનુરાગનો ઓચ્છવ છે. ત્રણેય દેશનાં પરિવેશ, ચેતના, લોકજીવન અને સંવેદનને ખરું રૂપ આપી દીપકભાઈએ સર્જન કર્યું. એમની ખાનાબદોશી અને દેશાવરી લેખે લાગી. દીપકભાઈના નિષ્કાસને એક ભાવસૃષ્ટિ સજીવ કરી. પંજાબી કવિતાના સમંદરમાંથી શોધી લાવેલ નવું મોતી માહિયા કાવ્યપ્રકાર એમણે જ વાચકોને ધર્યો. જલતરંગની માફક ઊર્મિતંત્રને વિસ્તારતો લઘુકાવ્ય પ્રકાર આપ્યો. ઇચ્છા અને ગુણવત્તાની દ્રષ્ટિએ દીપકભાઈએ '૯૦ પછી બ્રિટનમાં નોંધપાત્ર સાહિત્યસર્જન કર્યું. એમના સર્જનમાં વૈવિધ્ય પણ કેવું? ગઝલ, નઝમો, અછાંદસ, રૂબાઈ, નવલિકા, નવલકથા, આત્મકથા, રેખાચિત્રો અને લઘુકાવ્યોથી એમનો થાળ સમૃદ્ધ છે. દીપકભાઈને માટે સાહિત્યસર્જન એ ઉચ્ચ કક્ષાની પ્રવૃત્તિ છે અને એને માટે સાધના તથા પરિશીલન જરૂરી છે, તેમ તેઓ માને છે. તેઓ પોતાને માટે ઉચ્ચતમ લક્ષ્ય રાખે. વિપુલભાઈ અને દીપકભાઈ માટે અનન્ય અને અપૂર્વ એ બંને વિશેષણો ઉપયુક્ત છે. તેઓ બંનેએ ગુજરાતી ભાષાને ન્યાલ કરી દીધી છે. 'દીપકભાઈનું આ પ્રદાન બરકરાર રહે તેવી દુઆ' સાથે અદમ સાહેબનું વક્તવ્ય પૂરું થયું.

દીપકભાઈની શિક્ષિકા પૌત્રી અસ્મા હાફેસજીએ બે શબ્દો બોલતાં કહ્યું, 'મારા દાદા પોતાના ભૂતકાળની અને ખાસ કરીને ભારતમાં વિતાવેલ પોતાનાં બાળપણ અને યુવાનીની વાતો કરે. તેઓ અમારા શિક્ષક અને માર્ગદર્શક પણ છે. અમને એન્ટિકેટ, સાચા-ખોટાનો ભેદ અને સારાસારનો વિવેક અને મૂલ્યો શીખવે. અમારા ઘરમાં શિક્ષણ ખૂબ જ મહત્ત્વ ધરાવે અને દાદા અમારા વિકાસમાં હંમેશ સક્રિય રસ લે.'

દીપકભાઈને ટ્રેડયુનિયનના સભ્ય તરીકે લડતા જોયેલા અને ઝિયા ઉલ હક્કના શાસન દરમિયાન જેલમાં જતા જોયેલા તેવા તેમના પુત્ર જમીલ હાફેસજીએ પોતાના કબીલા અને દીપકભાઈના અંગત સંઘર્ષોની ઝાંખી કરાવી. પિતાજીને રાજકારણમાં દિલચસ્પી હતી, પાકિસ્તાન પીપલ પાર્ટીના સભ્ય હતા અને તત્કાલીન પ્રેસિડેન્ટ ભુટ્ટોની સરાહના પણ મેળવેલી-તેનો ગૌરવપૂર્ણ ઉલ્લેખ કર્યો. જમીલભાઈએ દીપકભાઈએ કુટુંબ માટે આપેલ ભોગ અને પોતાની નાદુરસ્ત તબિયત છતાં સાહિત્યમાં આટલું પ્રદાન કર્યું, તેની નોંધ લીધી અને એ પ્રેરણામૂર્તિને વંદન કર્યાં.

આ સમારંભમાં દરેક મહેમાન સમક્ષ, આશાબહેન બૂચ દ્વારા, ઓરિગામી કળાનો ઉપયોગ કરીને કાગળમાંથી બનાવેલ ફૂલો રાખવામાં આવેલાં. તેમાં દીપકસાહેબ લિખિત શાયરી, નઝમો અને મુક્તકોમાંથી પંક્તિઓ લખવામાં આવેલી, જે મહેમાનોએ વાંચીને દીપકભાઈને કાવ્યાંજલિ આપી. આસ્વાદ માટે તેમાંની કેટલીક અહીં પ્રસ્તુત છે :

“ભૂતકાળ પાછો લાવું, શણગાર તું સજે તો; હું પણ જવાન લાગું.”

“હશે શું એવું એની ઓઢણીમાં કે પડછાયો રાતો થઈ ગયો?”

“શક્ય હોય તો કર કદી એવી કમાલ, રાખ કોરા પગ અને પાણીમાં ચાલ.”

ફારુકભાઈએ કાવ્ય દ્વારા અંજલિ આપી, ઉપરાંત પોતે શાળામાં શીખેલી પ્રાર્થના ‘મૈત્રીભાવનું પવિત્ર ઝરણું’ની બે પંક્તિઓ પણ ગાઈ, સહુ અનાયાસે તેમાં જોડાયાં.

દીપકભાઈએ પોતાનો પ્રતિભાવ સ્વરચિત બે કાવ્યોના રૂપમાં આપ્યો અને ટૂંકું વક્તવ્ય પણ આપ્યું, જેનો સારાંશ : ‘હું બારડોલીમાં જન્મ્યો અને મોટો થયો. બારડોલીએ મને ભાષા આપી, શબ્દ સાથે મારો સંબંધ જોડી આપ્યો. આઝાદી શું છે, એ મેળવવા અને સાચવવા શું કરી શકાય તે શીખવ્યું. મારા વિચારો સ્વરાજ્યઆશ્રમમાં કેળવાયા. ગાંધીજીને પ્રાર્થનાસભા માં નજીકથી જોયેલા અને સાંભળેલા. મોરારજી દેસાઈ, મૌલાના આઝાદને સાંભળ્યા અને સરોજિની નાયડુ સાથે ગપસપ પણ કરેલી. એ ભાથું જીવનભર કામ લાગ્યું. પાકિસ્તાનમાં એ જ ઉસૂલો પર રહ્યો, ક્યાંય બાંધછોડ નથી કરી. ભુટ્ટોનો માનીતો હતો, તેમના અફસરે એમની ચીંધેલી રાહે ચાલું તો ન્યાલ થઈ જવાય તેટલા લાભ આપવા લલચાવેલો, પણ મેં તો માત્ર મારા પુસ્તક પર ભુટ્ટોના હસ્તાક્ષર માગ્યા. આમ, માલામાલ કરી દેવાની ઓફર આવતી, છતાં સત્યને વળગી રહેવા જેલમાં જવું પડ્યું અને તનહાઈમાં રહેવું પડ્યું, પણ ઉસૂલો ન છોડ્યા.’

ભૂતકાળનો આવો ગૌરવપૂર્ણ ઉદ્ધેખ કર્યા બાદ સહુ શુભેચ્છકોને અલ્લાહ સલામત રાખે એવી દુઆ સાથે દીપકભાઈ વિરમ્યા. માત્ર દસ રન કરવાના બાકી છે, એવા આ રમતવીરને નીચેની પંક્તિઓ અર્પણ :

ઓ ત્રિદેશ ઉજાળનારા સરસતી પુત્ર નમોસ્તુતે,
આ દીપ કદી ઓલવાય ના એવી દુઆ કરીએ અમે.

e.mail : 71abuch@gmail.com

